

GLOSY

Tomasz Sroka

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2012 r., sygn. IV KK 42/12¹

Streszczenie

Autor, wbrew stanowisku Sądu Najwyższego, jest zdania, że dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 160 k.k. konieczne jest co do zasady ustalenie, o ile został zwiększony stopień bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, jeżeli przed podjęciem przez sprawcę określonego zachowania ww. stan niebezpieczeństwa już istniał. Skutkiem z art. 160 k.k. jest bowiem konkretny stopień stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, który musi zostać sprawcy obiektywnie przypisany.

Skoro skutkiem przestępstwa jest samo „narażenie” na niebezpieczeństwo (czyli sprowadzenie już samej możliwości wystąpienia określonych niebezpiecznych dla zdrowia lub życia następstw), to odpowiedzialności karnej z art. 160 k.k. podlega lekarz-gwarant, który w wyniku zaniechania udzielenia właściwego świadczenia zdrowotnego zdynamiczował swą beczynnością przebieg i rozwój procesów chorobowych u pacjenta w ten sposób, że zaczęły one bezpośrednio zagrażać jego życiu i zdrowiu.

W niniejszej sprawie Sąd Najwyższy rozpatrywał sprawę lekarzy, którzy nie udzielili właściwej pomocy pacjentowi przyjętemu do szpitala z powodu

¹ LEX nr 1220930.

obrażeń, jakich doznał w wypadku komunikacyjnym. Każdy z lekarzy został oskarżony o popełnienie przestępstwa z art. 160 § 2 i 3 k.k., z uwagi na fakt, że m.in. dysponując określonymi wynikami badań, nie zlecił przeprowadzenia innych, kolejnych badań (np. obrazowych jamy brzusznej), pomniejszając czy ograniczając tym samym szanse lecznicze pacjenta, w tym na uratowanie życia.

Odpowiedzialność karna za przestępstwo z art. 160 k.k. uzależniona jest od wystąpienia w określonym stanie faktycznym skutku w postaci stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. W związku z tym przede wszystkim po fragmencie zachowania sprawcy, który jest relewantny z prawnokarnego punktu widzenia, powinna wystąpić taka zmiana w rzeczywistości, którą można ocenić jako zaistnienie stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Problem pojawia się wówczas, jak w analizowanej sprawie, gdy przed podjęciem przez sprawcę określonego zachowania ww. stan niebezpieczeństwa już zaistniał (określone obrażenia doznane w wypadku komunikacyjnym stanowiły stan bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia).

Należy zauważyć, że stan bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu jest stanem stopniowalnym i podobnie jak każdy inny stan niebezpieczeństwa dla dobra prawnego może osiągać różny stopień zaawansowania². W związku z tym stan niebezpieczeństwa określony w art. 160 k.k. może być mniejszy lub większy, mniej lub bardziej prawdopodobny (niekiedy zbliżając się lub nawet osiągając stan pewności wystąpienia „dalszych” skutków), także w ramach sytuacji mieszczących się w kategorii bezpośredniości niebezpieczeństwa. Z tego punktu widzenia należy uznać, że skutkiem z art. 160 k.k. jest nie tyle ogólnie określony stan bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, bez względu na stopień wielkości (prawdopodobieństwa) owego niebezpieczeństwa, ale wyłącznie stan bezpośredniego niebezpieczeństwa zaistnienia „dalszych” skutków w konkretnym jego stopniu³.

Wobec powyższego w orzecznictwie sądowym wyprowadza się wniosek, iż odpowiedzialność karna za przestępstwo z art. 160 k.k. nie jest ograniczona jedynie do tych przypadków, w których osoba pokrzywdzona zostaje przeniesiona ze stanu bezpiecznego w stan bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, ale występuje także wówczas, gdy osoba pokrzywdzona, znajdującą się już w określonym stop-

² Por. J. Giezek, Narażenie na niebezpieczeństwo oraz jego znaczenie w konstrukcji czynu zabronionego, A UW 2002, t. L, s. 114; J. Giezek, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2004 r., sygn. V KK 37/04, Palestra 2005, nr 1–2, s. 268–269.

³ Por. T. Sroka, Odpowiedzialność karna za niewłaściwe leczenie. Problematyka obiektywnego przypisania skutku, Warszawa 2013, s. 120.

niu stanu niebezpieczeństwa wskazanego w art. 160 k.k., zostaje przeniesiona w stan większego stopniem ww. niebezpieczeństwa⁴. Niemniej, w pierwszym przypadku, dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej z art. 160 k.k. warunkiem koniecznym nie jest ustalenie dokładnego stopnia stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa, a jedynie stwierdzenie zaistnienia ww. stanu niebezpieczeństwa jako takiego w ogóle. Dokładny stopień stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie jest wówczas warunkiem karalności określonego zachowania, ma jednak wpływ na ustalenie stopnia społecznej szkodliwości czynu i właściwe zastosowanie dyrektyw sądowego wymiaru kary. Z kolei w drugiej sytuacji ustalenie dokładnego stopnia stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, który zaistniał finalnie po zachowaniu sprawcy, jest już konieczne dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 160 k.k., albowiem dla wystąpienia prawnokarnie relewantnego skutku niezbędnym jest wykazanie, że określony stopień stanu niebezpieczeństwa z art. 160 k.k., powstały po zachowaniu sprawcy, jest wyższy w stosunku do stopnia stanu niebezpieczeństwa istniejącego przed podjęciem przez sprawcę określonego zachowania.

Pojawia się jednak pytanie, czy każda, nawet najdrobniejsza różnica w stopniu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w stosunku do stanu pierwotnego, sprzed zachowania sprawcy, powinna świadczyć o zaistnieniu prawnokarnie relewantnego skutku z art. 160 k.k., czy też ww. zmiana w stopniu bezpośredniego niebezpieczeństwa winna charakteryzować się określoną intensywnością.

W analizowanym wyroku Sąd Najwyższy uznał, że „kwestia, ewentualnie, o jaką wartość stopień tego narażenia został zwiększony (...) jest już kwestią wtórną w stosunku do wcześniej przypisanego im skutku i może rzutować chociażby na rozmiar ewentualnej represji karnej”, uznając tym samym, iż każdy wzrost stopnia bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, nawet minimalny, będzie świadczył o zaistnieniu skutku z art. 160 k.k. Zwolennicy takiej koncepcji wskazują, że ewentualny minimalny wzrost ww. stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa należałoby uwzględnić jedynie przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu, nie będzie on jednak świadczył o braku realizacji znamion typu czynu zabronionego⁵.

⁴ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 sierpnia 2000 r., sygn. WA 23/00, LEX nr 532395; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2006 r., sygn. V KK 10/06, LEX nr 196961; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2006 r., sygn. V KK 91/06, OSNKW 2007, nr 2, poz. 18; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2008 r., sygn. IV KK 381/07, OSNKW 2008, nr 7, poz. 56.

⁵ Por. M. Bielski, Prawnokarne przypisanie skutku w postaci konkretnego narażenia na niebezpieczeństwo – uwagi na marginesie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2004 r., sygn. V KK 37/04, PS 2005, nr 4, s. 119.

Z kolei w dotychczasowym orzecznictwie, wbrew pogładowi przyjętemu przez Sąd Najwyższy w niniejszym wyroku, można raczej odnaleźć tezy, wedle których za skutek w rozumieniu art. 160 k.k., jeżeli przed zachowaniem sprawcy istniał już stan bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, może być uznany tylko taki nowy stopień ww. stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa, który w stosunku do stanu istniejącego poprzednio wzrósł w sposób realny (istotny, znaczący)⁶.

Wydaje się, że zasada *ultima ratio* prawa karnego sprzeciwia się traktowaniu jako skutku z art. 160 k.k. każdego wyższego stopnia stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, gdyż wówczas zbiór zachowań objętych penalizacją zostałby zakreślony zbyt szeroko. W tym kontekście warto również zauważyć, że – bazując na tej samej zasadzie – nie każde naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia z art. 157 § 2 k.k. jest traktowane jako uszczerbek na zdrowiu, ale jedynie takie, które charakteryzuje się większą niż minimalną intensywnością w oddziaływaniu na organizm człowieka⁷. W związku z tym skutkiem z art. 160 k.k., w sytuacji, gdy przed zachowaniem sprawcy zaistniał już stan bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, powinien być wzrost ww. stanu niebezpieczeństwa w stopniu większym niż minimalny, a zatem w sposób istotny (realny, znaczący)⁸.

Wobec powyższego nie do końca trafne jest stanowisko Sądu Najwyższego, iż „nie bez pewnych racji prokurator wskazuje, że ewentualne czynienie szczegółowych ustaleń co do stopnia wpływu zachowania oskarżonych na możliwość uratowania życia albo poprawy zdrowia pokrzywdzonego (...) wykracza już poza ramy art. 160 k.k.”. Stopień możliwości uratowania życia pokrzywdzonego jest bowiem w pewnym sensie odzwierciedleniem stopnia stanu bezpośrednio niebezpieczeństwa utraty życia w rozumieniu art. 160 k.k. – im mniejsza możliwość uratowania życia człowieka, tym wyższy stopień stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia. Podobna zależność zachodzi w przypadku stopnia możliwości poprawy zdrowia pokrzywdzonego i stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu – im mniejsza możliwość poprawy stanu zdrowia człowieka (niemniej tylko w kontekście naruszeń czynności narządu ciała lub

⁶ Por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2004 r., sygn. V KK 37/04, OSNKW 2004, nr 7–8, poz. 73; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 sierpnia 2008 r., sygn. WA 29/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1649.

⁷ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 1973 r., sygn. Rw 872/73, OSNKW 1973, nr 12, poz. 173; A. Z o l l, (w:) A. Z o l l (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. I: Komentarz do art. 117–277, Warszawa 2013, s. 378; B. M i c h a ł s k i, (w:) A. W ł o c k i, R. Z a w ł o c k i (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 117–221, t. I, Warszawa 2010, s. 388.

⁸ Por. T. S r o k a, Odpowiedzialność..., s. 126–127.

rozstroju zdrowia odpowiadających ciężkiemu uszczerbku na zdrowiu), tym wyższy stopień stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. W związku z tym ustalenia faktyczne co do wpływu zachowania oskarżonych na możliwość uratowania życia albo poprawy zdrowia pokrzywdzonego mają istotne znaczenie dla ustalenia różnicy między stopniem bezpośredniego niebezpieczeństwa z art. 160 k.k., zastanym pierwotnie przez oskarżonych lekarzy, a stopniem ww. stanu niebezpieczeństwa, który zaistniał po zaniechaniu przez oskarżonych lekarzy wykonania ciężących na nich obowiązków wynikających z pozycji gwaranta nienastąpienia skutku. Zmiana stopnia możliwości uratowania życia albo poprawy stanu zdrowia pokrzywdzonego jest bowiem istotna dla ustalenia, czy w ogóle zaistniała różnica między stanem bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w określonym stopniu, zastanym przez oskarżonych, a stopniem ww. stanu niebezpieczeństwa zaistniałym finalnie po zaniechaniu wykonania przez lekarzy obowiązków gwarantów nienastąpienia skutku, oraz czy różnica ta była realna (istotna, znaczna), pozwalająca na przyjęcie, iż w analizowanym stanie faktycznym wystąpił prawnokarnie relewantny skutek z art. 160 k.k.

Trudności we właściwym odczytaniu znamion czynu zabronionego z art. 160 k.k. może również powodować fakt, że skutkiem jest stan bezpośredniego niebezpieczeństwa nastąpienia „dalszych skutków”, który jest często określany jako stan realnego niebezpieczeństwa⁹. Z kolei, jeżeli osoba pokrzywdzona, znajdująca się już w określonym stopniu stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa wskazanego w art. 160 k.k., zostaje przeniesiona w stan większego stopniem ww. niebezpieczeństwa, dla zaistnienia skutku niezbędne jest wykazanie, że różnica między pierwotnym a końcowym stopniem stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu była realna.

W związku z powyższym należy wyraźnie odróżnić od siebie realność – w znaczeniu bezpośredniości – niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, jako element znamienia skutku z art. 160 k.k., od realności – w znaczeniu istotności (znaczności) – wzrostu owego realnego (czyli bezpośredniego) niebezpieczeństwa w stosunku do stanu pierwotnego, istniejącego w chwili podejmowania prawnokarnie relewantnego zachowania przez sprawcę. Czym innym jest bowiem ustalenie, że w danych okolicznościach faktycznych wystąpiło w określonym stopniu realne (czyli bezpośrednio) niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na

⁹ Por. H. Popławski, (w:) O. Górniok, S. Leleńtal, H. Popławski, *Prawo karne. Część szczególna I*, Gdańsk 1975, s. 117; B. Michalski, (w:) J. Warylewski (red.), *System prawa karnego. Przepisy przeciwko dobrom indywidualnym*, t. 10, Warszawa 2012, s. 283 i 288; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 4 października 2007 r., sygn. II AKa 132/07, KZS 2007, nr 12, poz. 53.

zdrowiu, a czym innym z kolei stwierdzenie, że różnica pomiędzy stopniem stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa istniejącym pierwotnie w chwili podejmowania przez sprawcę prawnokarnie relewantnego zachowania a stopniem ww. niebezpieczeństwa zaistniałym finalnie była realna (czyli istotna, znaczna). Są to dwie niezależne od siebie przesłanki odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 160 k.k., zaś fakt zaistnienia w stanie faktycznym realnego (bezpośredniego) stanu niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu o określonym stopniu w żadnym wypadku nie oznacza, że jeżeli ww. niebezpieczeństwo już pierwotnie istniało, to różnica między stopniem owego niebezpieczeństwa występującym w chwili podejmowania przez sprawcę prawnokarnie relewantnego zachowania a jego stopniem końcowym również była realna (istotna, znaczna)¹⁰.

Z uwagi na fakt, że przestępstwo z art. 160 k.k. ma charakter skutkowy, dla przypisania odpowiedzialności karnej za jego popełnienie konieczne jest obiektywne przypisanie skutku¹¹. W tym kontekście konieczne jest zdecydowane odróżnienie od siebie zwiększenia stopnia bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, jako znamienia skutku z art. 160 k.k., od przesłanek obiektywnego przypisania skutku, w szczególności przesłanki tzw. hipotetycznego przebiegu przyczynowego czy też – przy akceptacji nauki o zwiększonym ryzyku (*Risikoerhöhungslehre*)¹² – przesłanki wzrostu ryzyka (niebezpieczeństwa) zaistnienia skutku. Wystąpienie skutku z art. 160 k.k. i spełnienie kryteriów przypisania skutku są całkowicie oddzielnymi warunkami odpowiedzialności karnej za ww. przestępstwo. Niedopuszczalne są tym samym twierdzenia, wedle których udowodniony fakt zaistnienia skutku w postaci stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oznacza jednocześnie, że skutek z art. 160 k.k. został także obiektywnie przypisany określonemu sprawcy, bez oddzielnego – od samego faktu zaistnienia skutku – zbadania wszystkich przesłanek obiektywnego przypisania skutku.

Tymczasem, w glosowanym wyroku, Sąd Najwyższy, oceniając analizę prawną dokonaną przez sąd I instancji, wskazał, że „skoro bowiem Sąd ten ustalił, że: «zachowania oskarżonych skutkowały zwiększeniem już istniejącego zagrożenia dla życia i zdrowia pacjenta»; «poprzez zaniechania diagnostyczne i w konsekwencji terapeutyczne niebezpieczeństwo dla życia i zdrowia pacjenta zostało powiększone»; «niepodjęcie pożądaných działań

¹⁰ Por. T. Sroka, *Odpowiedzialność...*, s. 128–129.

¹¹ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2008 r., sygn. IV KK 381/07, OSNKW 2008, nr 7, poz. 56; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2008 r., sygn. WA 32/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1716.

¹² J. Giezek, *Przyczynowość oraz przypisanie skutku w prawie karnym*, Wrocław 1994, s. 186–187; J. Giezek, (w:) R. Dębski (red.), *System prawa karnego. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, t. 3, Warszawa 2013, s. 500–501.

skutkowało wzrostem stopnia istniejącego narażenia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia», to tym samym przypisał im skutek w postaci zwiększenia (ściśle rzecz biorąc w omawianej sprawie chodzi raczej o to, że oskarżeni nie zmniejszyli istniejącego niebezpieczeństwa) bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu J. K.". Z kolei, w innym miejscu, Sąd Najwyższy zauważył, że „gdyby bowiem Sąd Rejonowy przyjął, że oskarżonym nie można przypisać skutku w postaci narażenia na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu J. K., to jednocześnie nie mógłby ustalić, że ich «zachowania skutkowały zwiększeniem» już istniejącego zagrożenia dla życia i zdrowia pacjenta”.

Powyższe wypowiedzi Sądu Najwyższego można odczytać na dwa sposoby. Z jednej strony można uznać, że zwroty „przypisał im skutek” i „przypisać skutku” zostały wykorzystane do stwierdzenia wystąpienia skutku z art. 160 k.k. w określonym stanie faktycznym, w całkowitym oderwaniu od przesłanek obiektywnego przypisania tego skutku konkretnym sprawcom. W takiej sytuacji w wywodzie Sądu Najwyższego zauważalny jest jednak brak wskazania na konieczność obiektywnego przypisania skutku „przypisanego”, oskarżonym czyli stwierdzonego przez sąd I instancji, wedle odpowiednich kryteriów.

Bardziej prawdopodobna jest jednak druga interpretacja powyższych fragmentów uzasadnienia, w szczególności z uwagi na wcześniejsze odwołania do koncepcji obiektywnego przypisania skutku. Można bowiem uznać, że Sąd Najwyższy z faktu zaistnienia skutku z art. 160 k.k. w postaci wyższego stopniem stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wyprowadził wniosek, że tym samym skutek ten jest możliwy do przypisania oskarżonym lekarzom (w znaczeniu spełnienia kryteriów obiektywnego przypisania skutku). Rozumowanie takie oznaczałoby, że zaistnienie skutku z art. 160 k.k. jest równoznaczne z jego obiektywnym przypisaniem określonemu sprawcy. Należy podkreślić, że tego typu wnioskowanie jest niedopuszczalne, zaś dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za przestępstwo materialne, w tym określone w art. 160 k.k., konieczne jest udowodnienie zaistnienia opisanego w ustawie skutku oraz odrębne i całkowicie niezależne od samego skutku wykazanie zaistnienia wszystkich przesłanek obiektywnego przypisania skutku¹³.

¹³ Por. T. Sroka, *Odpowiedzialność...*, s. 127–128.

Commentary to the Supreme Court judgment of 21 August 2012, file ref. no. IV KK 42/12

Abstract

The commentator presents a view, which is contrary to the opinion of the Supreme Court, that to render anyone liable for prosecution under the Penal Code, Article 160, it is generally necessary to determine the extent to which a level of direct threat to life or of serious bodily injury was increased where such threat has already existed before a perpetrator committed an offence. Under the Penal Code, Article 160, the effect the offence has a specific level of direct threat to life or of serious bodily injury, which level needs to be objectively assigned to the perpetrator.